

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשַׁת הַשְּׁבוּעַ בַּלֶּק תַּשְׁפִּי"ג

תְּרוּעַת מְלֶךְ בּוֹ מִי הוּא הַמֶּלֶךְ?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

בפעם השניה שבה בלק בן ציפור מלך מואב, חיכה בקוצר רוח לדבריו של בלעם בן בעור הקוסם, הקסם שוב לא עבד ותחתיו נשמעה ההכרזה: "קִקְן אֶלְהִי עִמּוֹ וְתְרוּעַת מְלֶךְ בּוֹ" (במדבר כ"ג כא, עיינו גם בדברינו על פְּרֻשַׁת בַּלֶּק שְׁנַת תַּשְׁפִּי"ט).

שבר עמוק נחשף בימים אלה בין שלומי אמוני ישראל בינם לבין עצמם, וגם בין חלקי הציבור הכללי. יש מי שרואים סתירה בין נאמנות מוחלטת לדרישות האידאולוגיות של ההלכה (לפי תפיסתם) לבין כפיפות לחוק, ויש מי שטוען כי לא ניתן להיות אזרח במדינת חוק (גם אם חוקיה אינם תואמים בכל פרטיהם לתפיסתם ההלכתית) בלי להיות כפוף אליו.

נתייחס למחלוקת זו בעזרת הפירוש לביטוי: "תְּרוּעַת", והבירור מי הוא ה"מְלֶךְ"?

במסכת ראש השנה מובא: "מלכות שיש עמו תרועה, כגון 'קִקְן אֶלְהִי עִמּוֹ וְתְרוּעַת מְלֶךְ בּוֹ' - אומרה עם המלכיות ואומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינו אומרה אלא עם המלכיות בלבד. תרועה שאין עמה לא כלום, כגון 'יום תְּרוּעָה יִהְיֶה לְכֶם'" (במדבר כ"ט א, הפרשיה של שבת הבאה) - אומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינו אומרה כל עיקר" (לב ע"ב). במה חולקים רבי יהודה ורבי יוסי?

רבי יחזקאל לנדאו, רבה של פראג, בעל ה"נודע ביהודה" בספרו 'צל"ח' (שם), מבאר: "ולכאורה יש לומר דר' יוסי ור' יהודה פליגי בזה, דר' יוסי סובר דהאי וְתְרוּעַת מְלֶךְ בּוֹ הוא תרועה ממש, לכך סבירא ליה דאומרה גם עם השופרות, ור' יהודה סובר כתרגום אונקלוס (עיינו שם בדבריו) דהאי וְתְרוּעַת מְלֶךְ בּוֹ הוא לשון רעות וחובה (בין הקב"ה ועם ישראל שבא לידי ביטוי בסייעתא דשמיא והשכנת שכינה), דאין לו שייכות כלל לתקיעות שופר, ולכך אינו אומרה עם השופרות".

נוכל בדרכו להציע הצעה נוספת. ר' יוסי ור' יהודה חולקים גם בשאלה: מי הוא ה"מְלֶךְ"? לפי רבי יוסי המלך הוא הקב"ה. לפי רבי יהודה המלך הוא המנהיג האנושי של עם ישראל, המוציא אותם למלחמה. לשתי הדעות תימוכין ממקורות חז"ל אחרים. אונקלוס, כאמור, מתרגם: "ושכינת מלכהון ביניהון". המלך הוא הקב"ה.

לעומתו מובא במדרש: "קִקְן אֶלְהִי עִמּוֹ, אמר לו בלק (לבלעם) הואיל ואינך יכול ליגע בהן מפני שמה משמשן (מנהיגם), ראה זה שעומד אחריו מה יהיה, אמר לו אף הוא (יהושע) קשה כמותו וְתְרוּעַת מְלֶךְ בּוֹ תוקע ומריע ומפיל חומה (חומת יריחו)" (במדבר רבה פרשה כ סימן כ).

על פי אונקלוס, המלך הוא הקב"ה. לפי המדרש, המלך הוא משה, והמלך הבא הוא יהושע. יתכן מאוד שיש כאן מחלוקת עקרונית בשאלה מהו המצב האידאולוגי לפי השיטה הראשונה, הקב"ה הוא המנהיג של עם ישראל, הנהגתו ישירה באמצעות השכנת השכינה. לפי גישה רוחנית זו אין מקום למלכות אדם, אין ישות מדינית, אין תרועה מלכותית ואין תרועה נשיאותית (התרועה הנזכרת בפסוקנו היא מלשון רעות). יש לזה מחיר! אם אין מלך בשר ודם, לא רק שאין צבא ומשטרה, והגנה סוציאלית של המדינה, אין גם בית מקדש. כך מפורש בלשון שתיקנו קדמונים בברכת המזון: "על ישראל עמד ועל ירושלים עירך... ועל מלכות בית דוד משיחך (ורק אז) ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו". כך היה בתקופת השופטים, לא היה מלך בישראל וגם לא היה "מקדש מלך". תקופה זו, לטענת הנביא שמואל, היא התקופה האמורה להיות אידאלית. לכן, כשהעם ביקש מלך בשר ודם, הוא טען כלפיהם: "וְאַתֶּם הַיּוֹם מְאַסְתֶּם אֶת אֱלֹהֵיכֶם" (שמו"א י"ט). האם אכן הייתה זו תקופה אידאלית? כלל וכלל לא פשוט.

לפי צורת ההנהגה השנייה, ה"תְּרוּעַת" היא תרועה בחוצרות ושופרות (של השלטון). השאיפה, במצב אידאלי, היא כי לעם ישראל תהיה מדינה, שבראשה יעמוד מנהיג בשר ודם (כולנו תפילה כי יהיה ברמה הרוחנית הגבוהה ביותר). לישות מדינית זו יהיה צבא מנצח שמגן על אזרחיה, ומערכת סוציאלית הנותנת רשת בטחון לחלשים. תהיה לה גם רשות שופטת שתגן מפני עוולות וקיפוחים. כל ההתנהלות תושטת על עקרונות הצדק והמוסר, שמקורם בתורת ישראל.

הרמב"ם פסק להלכה כי יש מצווה להעמיד שלטון, ולכל שלטון יהודי יש משמעות רוחנית (גם אם הוא פועל בצורה לא אידאלית). הוא הכריע בצורה ברורה כרבי יוסי (שאוילי גם רבי יהודה הודה לו בסופו של דבר, ואכמ"ל). רבה של פראג, הצ"ח, תמה על רש"י: מדוע פירש כרבי יהודה שאין הלכה כמותו? (עיינו שם).

הבה **נתאחד**, נתפלל כולנו כי האחדות תוביל לכך שהשלטון במדינת ישראל ייצג מלכות שמים, וממילא, גם המתלבטים אם להתייחס למדינת ישראל כ"ראשית צמיחת גאולתנו", יהיו שותפים מלאים בבניינה, עם כל שאר חלקי הציבור.

לְעִילּוֹי זְשֵׁמַת

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ" בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
מר אהרן מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	גב' צפורה בת יונה דונייר נלב"ע י"ב אדר א'	מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב
בלהה בת ישראל מרמורש ז"ל א' מנחם אב תשפ"א	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב אשר וגב' סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט
לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד			צפורה בת יונה דונייר ע"ה נלב"ע י"ב אדר א'	גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב

Eretz Hemdah

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080

2 Bruriya St., Jerusalem 91080 info@eretzhemdah.org 02-5371485 Tel: WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חֲמַדַּת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

עֵרוֹב חֲצֵרוֹת Airbnb

כאמור, בעונה זו אחינו יוצאים לקצוות תבל. כיום יותר ויותר אנשים שוכרים דירות במקומות שונים במקום ללכת לבתי מלון וכדו'. יותר מפעם אחת נשאלתי מה צריכה לדעת קבוצת משפחות הנוסעות יחד ושוכרות מספר דירות בבניין. אנשים בדרך כלל מודעים לנושא של העירוב. אסור לטלטל ברשות הרבים, וכן להעביר חפצים מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך. מה שפחות מוכר הוא הנושא של השיתוף. נראה שנושא זה יעלה ככל ושכירת הדירות צוברת תאוצה. אם כך, נפרט את עיקרי ההלכות שצריכים לדעת בהקשר זה.

הרמב"ם פותח את הלכות עירובין בהסבר שמדאורייתא מותר לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד. ברגע ששטח מסוים מוגדר הלכתית כרשות היחיד, מותר לטלטל ממנו לרשות יחיד אחרת הסמוכה לו, אם הטלטול אינו חוצה את רשות הרבים. בימיהם שהבנייה לגובה הייתה קשה יותר, רוב הבנייה נעשתה בחצרות, כלומר: גינה גדולה משותפת למספר דירות הנפתחות אליה, עם פתח או שניים מרכזיים הנפתחים לרחובות. הבתים בבעלות פרטית, והחצר שבמרכז בבעלות משותפת, ומן התורה מותר לטלטל מדירה לדירה דרך החצר, המוקפת בקיר. הוא הדין לסמטה שיש בה עירוב, ובימינו הדין יהיה נכון ביחס לבניין קומות: כל הבניין הוא רשות היחיד, הדירות שבו הן בעלות פרטית, והשטחים המשותפים הם בבעלות משותפת, אך כולו רשויות יחיד הפתוחות אלו לאלו, ומותר מן התורה לטלטל מאלו לאלו בשבת.

הרמב"ם ממשיך (שם פרק א הלכות ב-ה) ומסביר שחז"ל אסרו את הטלטול מן הדירה לשטחים המשותפים וכן בין הדירות, מפני שאנשים אינם בהכרח מזהים את ההבדל ההלכתי בין טלטול בין רשויות יחיד ובין רשות היחיד לרשות הרבים. חשבו על החצר שתיארנו לעיל: אדם שאינו בקי וחושב בחשיבה הלכתית לא בהכרח יבין את ההבדל בין הטלטול מהבית הפרטי לגינה, ובין הטלטול מהגינה לרחוב. למרות שהראשון מותר והשני עשוי להיות חיוב כרת!

כיצד, אם כן, מותר לטלטל בין רשויות היחיד? הרמב"ם מסביר את תקנת עירוב החצרות: ומה הוא העירוב הזה? הוא שיתערבו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת, כלומר שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו ואין כל אחד ממנו חולק רשות מחבירו, אלא כשם שיד כולנו שווה במקום זה שנשאר לכולנו, כך יד כולנו שווה בכל מקום שאחז כל אחד לעצמו, והרי אנו כולנו רשות אחת, ובמעשה הזה לא יבאו לטעות ולדמות שמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים. (שם הלכה ו)

אם כך, אם יהודים שוכרים דירות שונות בבניין, עליהם להניח מאכל המשותף להם באחת הדירות. לכולם יש חלק במאכל, ממילא לכולם יש חלק בדירה בו האוכל הונח. באופן זה יש ערבוב של הרשויות של כולם. משהתערבבו הרשויות, מותר לטלטל ביניהם. לכן זה נקרא "עירוב חצרות" – ערבוב של רשויות היחיד שבתוך החצר.

אם כך, אם קבוצה שכרה דירות רבות בבניין, עליהם לעשות עירוב חצרות בכדי להתיר את הטלטול לשטחים המשותפים שבבניין.

מה שעשוי לסבך את הדברים הוא אם שוכרים רק חלק מהבניין, ובדירות האחרות בבניין יש נכרים. הכלל הוא שאם יהודי אחד גר בחצר עם נכרי, מותר לטלטל בין רשויות היחיד. אך ברגע שיש מספר יהודים נפרדים באותו חצר, יש צורך בעירוב, אך אין אפשרות לערב עם הנכרי בעזרת אוכל, אלא יש צורך לשכור רשות בדירת הנכרי (שולחן ערוך אורח חיים סימן שפ"ב סעיף א).

אם מדובר בנכרי אחד או שניים שאפשר להסביר להם שההלכה דורשת שניתן להם סכום מסוים כדי שנהיה שותפים גם בדירת הנכרים, אבל נוכל להרגיע אותם שאין בכוונתנו בפועל להיכנס לדירות שלהם, כך שמבחינתם הם קבלו מעט כסף על לא דבר – מוטב. אך פעמים רבות מדובר במספר נכרים, וקשה להסביר להם למה אנחנו מבקשים לשכור רשות מסוימת בדירתם.

בהנחה שכל הקבוצה יוצאת יחד, יתכן וקל יותר לעשות את הדבר ההפוך: להפוך את הרשויות של היהודים לרשות אחת. הרמב"ם (שם פרק ה הלכה טז) אומר שאם כל הדיירים אוכלים על שלחן אחד, הם נחשבים לרשות אחת. גם אם במשך שאר ימי השבוע הם מעדיפים לדאוג לאוכל של עצמם, יתכן ובכדי להתיר את הטלטול בשטחים המשותפים וכן בין הדירות קל יותר לקנות את האוכל לשבת במשותף, ולאכול אותו יחד, וכך יהיה מותר להם לטלטל בלי להסתבך בהסבר עם הנכרים.

שימו לב שלא מדובר כאן בעירוב הרגיל: העירוב הרגיל דורש שיהיה מאכל אחד המשותף לכולם. אנו מדברים על הפיכת כל הקבוצה כולה לרשות אחת למשך אותה השבת, על ידי אכילה על שלחן אחד במשך השבת כולה.

יש לציין שיתכן ולפי הבית יוסף (שם) ניתן להקל יותר: כל משפחה תשים סכום כסף בקופה, וממנה יהיה מותר לכולם לקנות את האוכל לעצמם ולאכול את האוכל בנפרד. אך בשער הציון (שפג ג) נשאר בצ"ע אם זה עובד, כך שהפתרון שהצגנו עדיף.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל, של:

חנה בת אוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	טל שאול בן יפה
נטע בת מלכה	פנינה ציפורה בת מרים	ר' יצחק בן בריינדל גיטה
רבקה בת שרה בלה	הילה צפנת בת שרה טובה	חוה ראג'לה בת פייג'א
ירחמיאל בן זלאתה רבקה	הילל בן תמור שפרה	משה בן רחל
חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	אריה יצחק בן גאולה מרים	עובדיה בן אסתר מלכה
אורי לאה בת חיה תמימה	ג'קלין בת רינה	יוסף בן אורית
מאירה בת אסתר	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

Toronto Canada

טורונטו, קנדה

אדר תשע"ג

ריבית בהנחה לתשלום מזומן

שאלה

א) האם כאשר חנות מוכרת מוצרים בזול לחברי מועדון לעומת לקוחות שאינם חברי מועדון החנות יש בתשלום המחיר היקר משום ריבית? אציין גם כי ההנחה לחברי מועדון ניתנת רק אם הם משלמים במזומן.

תשובה

למעשה השאלה כוללת שתי שאלות:

- א. האם ישנו איסור ריבית כאשר המוכר מציג שני מחירים על המוצר, מחיר אחד למי שמשלם במזומן ומחיר שני למי שמשלם באופן אחר, שבו יש המתנת מעות?
 - ב. האם במקרה הנ"ל יש משמעות לכך שהנחת המזומן ניתנת לחברי מועדון בלבד?
1. בכל מקרה שיש איסור ריבית, גם נותן הריבית וגם המקבל עוברים על האיסור.
 2. איסור ריבית קיים גם באופן של מקח וממכר, ולא רק באופן של הלוואה (אלא שריבית זו אסורה מדרבנן). לכן כשמוכר חפץ והתשלום יהיה לזמן מאוחר או בתשלומים, אסור להוסיף על המחיר המקורי¹.
 3. בעיה של ריבית עשויה להיות רק אם משלם יותר כסף עבור המתנת מעותיו. לכן ברור שכשקונים במחיר הנמוך, לעולם אין איסור ריבית. מטעם זה, כל הדיון לקמן יהיה כשקונה במחיר הגבוה.
 4. אם ניתנת הנחה על תשלום במזומן או תשלום תוך זמן מסוים – כשקונה לא במזומן (דהיינו במחיר הגבוה) עובר על איסור ריבית, משום שזמן התשלום על החפץ הוא בזמן מעשה הקניין, דהיינו המחיר על תשלום מיידי, ומחיר היוקר הוא בגלל ההמתנה². ויש אומרים שבאופן זה מותר לקנות גם במחיר הגבוה, אם המחיר הגבוה הוא הנפוץ אצל שאר חנויות, שאז המחיר למזומן אינו אלא הנחה ולא שער השוק³.
 5. כאשר ההנחה ניתנת לחברי מועדון בלבד ורק כשהם משלמים במזומן, מותר לקנות גם במחיר הגבוה, שהוא המחיר 'האמיתי' של המוצר, והמחיר הנמוך – אף שהוא מותנה בתשלום מיידי – אינו אלא 'הנחה'⁴.
 6. כשהיוקר אינו מחמת המתנת המעות אלא בגלל סיבה אחרת, כגון הוצאות או טרחה, מותר לגלם זאת במחיר המוצר. ועל פי זה, במכירה בצ'קים או באשראי, שהמוכר צריך לטרוח להפקיד הצ'קים או לשלם עמלה לבנק או חברת האשראי, מותר לו להשית את עלות ההוצאות והעמלות על הקונה⁵.

¹ שלחן ערוך יו"ד קעג, א.

² ברית יהודה פרק כב סעיף ז. וצ"ע שם (הערה יז) לדברי משנה למלך הלכות מלוה ולווה ח, א; תפארת למשה סימן קעג; שלחן ערוך הרב הלכות ריבית והלכות עסקא סעיף יח; שו"ת אמרי בינה סימן ב אות ג; שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סימן קסג. וכן משמע מדברי הרמב"ן (מלחמות בבא מציעא לו ע"ב בדפי הרי"ף). נציין כי גם האגרות משה (יו"ד חלק ד סימן י), שנביא להלן מדבריו, נקט כך כדבר פשוט.

³ ברית יהודה שם בהערה בשם מחנה אפרים (הלכות מלוה ולווה - דיני ריבית סימן לא) וחכמת אדם (כלל קלט סימן ה). ובהמשך (סעיף ח והערה יח) כתב שאם בכל החנויות יש מחיר נמוך למזומן ומחיר גבוה לתשלומים, אף המחנה אפרים והחכמת אדם אוסרים לקנות במחיר הגבוה, כי מחיר השוק הוא המחיר למזומן.

⁴ אגרות משה יו"ד חלק ד סימן י. והוסיף שם, שכשיש שלושה מחירים: אחד למי שאינו חבר מועדון, שני לחבר מועדון המשלם לאחר זמן, ושלישי לחבר מועדון המשלם במזומן – המחיר השני נחשב לריבית.

⁵ על פי הכלל שהוצאות ההלוואה מוטלות על הלווה ולא על המלווה (שלחן ערוך חו"מ לט, יז). פרטים שונים בעניין זה ראה בברית יהודה פרק ט, ובפרט סעיפים ו, ט (ומכלל פרטים אלה נזכיר שחילק שם בין הוצאות לבין טורח שטורח המלווה עצמו, שלגביו – אף אם הוא רשאי לגבות עליו תשלום – יש שאינו רשאי לכלול יחד את התשלום בעבורו ואת התשלום שבעבור ההלוואה עצמה). ובפרק כב (הערה יח הנ"ל) כתב גם שיש להתיר אם אפשר לראות את הפער בין המחיר במזומן למחיר הדחוי כתשלום בעבור טורח והוצאות הכרוך בתשלום הדחוי, ובפרט כשהתוספת אכן מכונה "דמי גבייה" וכדומה (ונראה שכיוון שכאן אין זו הלוואה אלא מכר, וממילא אין כאן נידון של ריבית דאורייתא כלל, לכן לא חילק בחילוקים שבפרק ט סעיף ט; ועוד מבואר מדבריו טעם לחלק שבמכר האיסור הוא משום שניכר המוסיף בעבור המתנת המעות, ובמקרה כזה אינו ניכר, ואין זה כהלוואה. ועיין עוד בפרק כב הערה ו, שאליה הפנה גם בהערה יח).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

יועצים מדעיים:

הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ